

Osmanlı-Rus Ticarî İlişkileri ve Türkiye'deki Rus Markaları*

Mustafa Sarı** – Tufan Turan***

(ORCID ID: 0000-0002-7836-8003 / 0000-0002-5222-0844)

Makale Gönderim Tarihi

01.12.2019

Makale Kabul Tarihi

25.12.2019

Özet

XV. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı Devleti ile diplomatik ilişkiler kurarak Karadeniz ve Osmanlı ülkesindeki ticareti geliştirmeyi hedefleyen Ruslar, 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile ilk defa kendi gemileri ile Karadeniz ve Akdeniz'de ticaret yapabilme hakkına sahip olmuşlardır. Ruslar ilerleyen yıllarda Osmanlı-Rus Ticaret Antlaşması (1783), Edirne Antlaşması (1829), Hünkâr İskelesi Antlaşması (1833), Osmanlı-Rus Ticaret Antlaşması (1846) ve Osmanlı-Rus Ticaret Antlaşması (1862) ile devamlı olarak kendi lehlerine ticarî imtiyazlar elde etmişlerdir.

Rusya ile imzaladığı antlaşmaları İngiltere ve Fransa gibi diğer Avrupa ülkeleri ile de imzalayan Osmanlı Devleti, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren uluslararası ticarî sisteme entegre olmuştur. Özellikle yabancı şirketlerin teşvikiyle Osmanlı devlet adamları, ticarî ürünler ile ilgili başta taklitçilik olmak üzere sahtecilik, dolandırıcılık gibi hususların önüne geçmek için 1871 tarihli “Eşya-yı Ticariyyeye ve Alamet-i Farikalara Dair Nizamname” ile markalaşma sürecini başlatmışlardır. Bu nizamname çerçevesinde şirketler markalarını Alamet-i Farika Defterleri'ne kaydettirmişler ve bu defterler 1931 yılına kadar tutulmuştur. Bu dönem içerisinde Rus şirketleri de petrol, gaz, benzin, sigara kâğıdı, iplik, yumak, dikiş makinaları, kozmetik ve ayakkabı gibi farklı sektörlerde ürünlerini tescil ettirmişlerdir.

---

* Bu çalışmanın hazırlanması sırasında kullanılan markalarla ilgili veriler, TÜBİTAK ARDEB bünyesinde yürütülen 215K216 numaralı ve “Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Markalaşma Ve Marka Tescilinin Analizi (1871-1931)” başlıklı 1001 projesi çerçevesinde elde edilmiştir.

** Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, msari@sakarya.edu.tr.

*** Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, tturan@sakarya.edu.tr.

Bu çalışmada öncelikle Türk-Rus ticarî ilişkilerinin arka planı incelenecek, daha sonra Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde marka tescili yaptırılan Rus markaları üzerinde durulacaktır. Ayrıca bu markaların dağılım gösterdikleri sektörler üzerinde analizleri yapılarak, elde edilen istatistiki verilerle, Türk-Rus ticarî ilişkilerine farklı bir perspektiften bakılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Rusya, marka, ticaret, Alamet-i Farika.

Ottoman-Russian Commercial Relations and Russian Trademarks in Turkey

Abstract

Russians, aiming to establish diplomatic ties with the Ottoman Empire and to build up their trade in the Black Sea region and Ottoman territories towards the end of the 15th century, has gained for the first time the right to trade in the Black Sea and the Mediterranean with their own vessels with the Treaty of Küçük Kaynarca of 1774. In later years, Russians has gained commercial benefits continuously by Ottoman-Russian Trade Agreement of 1783, Treaty of Adrianople of 1829, Treaty of Hünkar İskelesi of 1833, Ottoman-Russian Trade Agreement of 1846 and 1862.

Signing similar trade agreements with other European states, Ottoman Empire had integrated to an international commercial system in the second half of the 19th century. Especially with the promotion of foreign companies Ottoman statesmen had started the branding process in 1871 with the regulation named “Eşya-yı Ticariyyeye ve Alamet-i Farikalara Dair Nizamname” in order to prevent imitation, counterfeiting and fraud. In accordance with this new regulation, companies started to register their brands to Alamet-I Farika Registers and these registers were kept records till 1931. In this era, Russian companies had also registered their brands in the sectors of raw materials, rolling paper (for cigarettes), confection, cosmetics and shoe.

In this work, firstly the background of Turco-Russian commercial relations will be investigated and afterwards Russian brands which were registered in the Ottoman and Republican eras will be emphasized. Also a sectoral analysis will be carried on and with the statistical data, a new perspective of Turco-Russian commercial relations will be shown.

Keywords: Ottoman State, Russia, brand, commerce, Alamet-i Farika Registers.

Osmanlı-Rus ticarî ilişkilerinin geçmişi, II. Mehmet dönemine kadar gitmektedir. Bu dönemde özel izin verilen Rus tüccarları Osmanlı topraklarında ticaret yapmışlardır¹. Yine bu dönemde 1475 yılında Kırım'ın güney kıyılarıyla Azak ve Çerkesiztan kıyılarının Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle Karadeniz bir Osmanlı gölü haline gelmiştir². II. Bayezid'in 1484 yılında Kili ve Akkirman'ı almasıyla da bütün Karadeniz kıyıları Osmanlı Devleti'nin kontrolü altına girmiş ve kısa zamanda Karadeniz'e geçiş, yabancılar için imkânsız hale gelmiştir³. Bu durumda bile Ruslar, Osmanlı topraklarında ticaret yapmanın yollarını diplomasi kanalıyla aramışlardır.

Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki ilk diplomatik ilişkiler, ticarî kaygılar sebebi ile ortaya çıkmıştır. III. İvan, Kırım Hanlığı vasıtasıyla bir elçilik heyetini 1492 yılında İstanbul'a göndererek, Osmanlı sınırları dâhilindeki Kefe ve Azak bölgesindeki Rus tüccarlarının sorunlarının çözülmesini talep etmiştir. İlerleyen süreçte Osmanlı Sultanı II. Bayezid'in bu talebi kabul etmesi üzerine Kefe ve Azak bölgesinde Rusların ticarî faaliyetleri artmıştır⁴. Ancak bu ticaretin oldukça sınırlı olduğunu belirtmekte fayda vardır.

XVI. yüzyılın sonlarında dış ticarete tamamen kapanan Karadeniz, siyasi ve idari yönlerden olduğu gibi ticari yönden de iç deniz hüviyetine kavuştu. Bu durum XVII. yüzyıl boyunca da devam etmiştir⁵. Ruslar ise Karadeniz'e çıkmayı artık savaş yoluyla elde etmeye çalışacaklardır. II. Viyana bozgunu sonrasında, 1683 yılında Osmanlı Devleti'ne karşı başlatılan koalisyon savaşlarına Rusya da katılmıştı. Rusya 1696 yılında Azak kalesini ele geçirerek Karadeniz'e açılmak

¹ Necmettin Aygün, *Karadeniz'den Osmanlı Ekonomisine Bakış*, C. II, Trabzon ve Sanayi Odası, Ankara 2016, s. 55.

² Halil İnalçık, "Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei ve Don-Volga Kanalı Teşebbüsü (1569)", *Bellekten*, Cilt: XII, Sayı: 46, Yıl: 1948, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1948, s. 353.

³ İdris Bostan "Rusya'nın Karadeniz'de Ticarete Başlaması ve Osmanlı İmparatorluğu, 1700-1787", *Bellekten*, Cilt: LIX, Sayı: 225, Yıl: 1995, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1995, s. 353.

⁴ Akdes NimetKurat, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara 1987, s.117-119.

⁵ Bostan, "Rusya'nın Karadeniz'de Ticarete Başlaması", s. 353. Karadeniz'in kapalılığı konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Kemal Beydilli, "Karadeniz'in Kapalılığı Karşısında Avrupa Küçük Devletleri ve Miri Ticaret Teşebbüsü", *Bellekten*, C. LV, Sayı: 214, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1991, ss. 687-757.

yönündeki ilk başarısını kazandı. 16 yıl süren savaşlar 1699 yılında imzalanan Karlofça Antlaşması ile sona erdi. Ancak Ruslarla barış antlaşması bir yıl sonra İstanbul'da imzalanmıştı. 3 Temmuz 1700 tarihli bu antlaşmaya göre Azak Rusya'ya bırakılmış ise de Rusya'nın Karadeniz'e çıkma talebi Osmanlı Devleti tarafından geri çevrilmiştir⁶. Osmanlı Devleti bu savaşta yenilmiş olsa da Karadeniz'in kapalılığı statüsünü devam ettirebilmiştir.

Osmanlı Devleti ve Rusya arasında 1701 yılında Edirne'de bir antlaşma daha yapıldı. Bu antlaşmaya göre Ruslar Karadeniz'in bir Osmanlı iç denizi olduğunu kabul etmek zorunda kalmıştır. Buna rağmen, ilerleyen süreçte, Rus tüccarlarının mallarının Osmanlı ticaret gemileriyle taşınmasına Osmanlı Devleti tarafından izin verildiği görülmektedir⁷. Bu antlaşmadan 9 yıl sonra, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yeniden savaş başladı. Rusya'nın yenilgisiyle sonuçlanan bu savaşın akabinde, 1711'de Prut Antlaşması imza edildi. Bu antlaşmaya göre Rusya, Azak bölgesini Osmanlı Devleti'ne terk etmek zorunda kaldı⁸. Böylece Rusya Karadeniz'e çıkmak konusunda bir süre daha bekleyecekti.

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 12 Kasım 1720 tarihinde yeni bir yenileme antlaşması imzalandı. Antlaşmanın 11. maddesine göre Osmanlı tüccarları Rusya sınırları içinde, Rus tüccarları da Osmanlı sınırları içerisinde ticaret yapabilecekti⁹. Böylece, Rus tüccarları ilk defa Osmanlı topraklarında serbest ticaret hakkını elde etmiştir¹⁰. Ancak Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki savaşlar devam etmekteydi. Nitekim Osmanlı Devleti ile Rusya ve Avusturya arasında 1736-1739 yıllarında bir savaş cereyan etti. Savaştan sonra Rusya ile imzalanan Niş Antlaşması'nın dokuzuncu maddesi ticaret ile alakalıydı. Bu maddeye göre, Rus tüccarları ilk kez Karadeniz'de ticaret yapma hakkına sahip oldu. Ancak yine bu maddeye göre Rus tüccarları diğer devletlere verilen vergi muafiyetlerinden ve imtiyazlarından yararlanamayacak ve

⁶ Cemal Tukin, *Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1947, s. 24-29.

⁷ Bostan, "Rusya'nın Karadeniz'de Ticarete Başlaması", s. 356.

⁸ Tukin, *Boğazlar Meselesi*, s. 35-40.

⁹ Bostan, "Rusya'nın Karadeniz'de Ticarete Başlaması", s. 357

¹⁰ Serhat Kuzucu, "Rusya Ahidname Defterine Göre XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Rus Ticari İlişkilerinin Seyri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 35/ S. 59, 2016, s. 66.

mallarını taşıırken de sadece Osmanlı gemilerini kullanabilecekti¹¹. Bu gelişmelerden sonra Rus tüccarları Karadeniz'i daha aktif bir şekilde kullanmıştı. 1743-1768 yılları arasında 380 farklı seferde Rus tüccarları Osmanlı gemileri tarafından Karadeniz'de taşınmıştı¹².

Osmanlı Devleti ile Rusya bu kez 1768 yılında yeni bir savaşa tutuştular. Savaşın sonunda 21 Temmuz 1774 tarihinde Küçük Kaynarca Antlaşması imzalandı. Osmanlı Devleti bu savaşta Rusya'ya daha ağır bir şekilde yenildiği için imzalanan antlaşmanın şartları da o nispette daha ağırdı. Küçük Kaynarca Antlaşması'nın ticaretle ilgili on birinci maddesine göre Rus tüccarları, ilk defa kendi gemileri ile Karadeniz ve Akdeniz'de ticaret yapabilme ve yine ilk defa boğazlardan geçiş serbestisi hakkına sahip oldu. Tarihî önem taşıyan bu hakların dışında Rus tüccarlarına, İngiliz ve Fransız tüccarlarına verilen imtiyazlara benzer imtiyazlar verilerek, onların karayoluyla da ticaret yapabilmelerine olanak sağlanmıştı. Rus tüccarları aynı zamanda Tuna nehrinde de ticaret yapabilme imtiyazını elde etmişti. Bu imtiyazların dışında bu antlaşma ile İngiliz ve Fransız tüccarlarının ödediği vergiler kadar bir meblağ ödeyen Rus tüccarları da her türlü mallarını Osmanlı limanlarında satabileceklerdi¹³. Böylece Küçük Kaynarca Antlaşması ile Rusya yalnızca Osmanlı topraklarında tam bir ticaret serbestliği elde etmekle kalmamış, daha önce Osmanlı Devleti tarafından Fransa ve İngiltere gibi devletlere verilen kapitülasyonları –birtakım adli ve ekonomik imtiyazlar- da elde etmişti¹⁴.

Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra Ruslar, elde ettikleri kazanımlar sonucunda Karadeniz ve Akdeniz'de ticari faaliyetlere başladılar. Ancak kısa zaman içerisinde Rus tüccarlarının birtakım sıkıntıları ortaya çıktı. Osmanlı Devleti ve Rusya temsilcileri başta Kırım meselesi olmak üzere diğer siyasi meseleleri ve aynı zamanda ticarî meseleleri de görüşmek üzere İstanbul'da Aynalıkavak Sarayı'nda bir araya geldiler. Yapılan müzakerelerden sonra taraflar arasında 21 Mart 1779 tarihinde Aynalıkavak Tenkihnamesi (Antlaşması) imzalandı. Bu antlaşmanın altıncı maddesi iki devlet arasındaki ticari sorunların

¹¹Kuzucu, "Osmanlı-Rus Ticari İlişkilerinin Seyri", s. 67.

¹²Aygün, *Karadeniz'den Osmanlı Ekonomisine Bakış*, C. II, s. 56.

¹³Kuzucu, "Osmanlı-Rus Ticari İlişkilerinin Seyri", s. 68.

¹⁴Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 30.

çözümüne ayrılmıştı. Bu madde ile Küçük Kaynarca Antlaşması'nın on birinci maddesi uyarınca Rus tüccarlarının elde ettiği bütün haklar korunmuş, bunun yanında maddeye iki yeni karar eklenmişti. Birinci karara göre Osmanlı topraklarındaki liman ve iskelelerde ticaret yapan Rus ticaret gemilerinin şekil ve ebatları Fransız ve İngiliz ticaret gemilerinin şekil ve ebatları ile aynı olacaktı. İkinci olarak ise Osmanlı Devleti'nin izni olmaksızın, Osmanlı iskele ve limanlarına gelen Rus ticaret gemilerinde, bir Osmanlı vatandaşının çalıştırılması yasaklanmıştır¹⁵.

Aynalıkavak Antlaşması, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında ortaya çıkan ticarî sorunları tam olarak ortadan kaldıramamıştı. Ayrıca antlaşmalara aykırı mal ve eşya taşıdığı ileri sürülen bazı Rus gemilerine, Osmanlı yetkilileri tarafından geçiş izni verilmemekteydi¹⁶. Rusya, Küçük Kaynarca ve Aynalıkavak Antlaşmalarının ticaret ile ilgili maddelerini tek bir antlaşma altında toplamak için harekete geçmişti. Rusya'nın amacı aslında Osmanlı Devleti tarafından Fransa'ya verilen kapitülasyonların bir benzerine sahip olmaktı. Türk ve Rus tarafı 1782 yılında bir araya gelmişlerdi. Rus tarafının hazırladığı taslak üzerinde bir yıl süren müzakerelerden sonra 81 maddelik bir antlaşma hazırlanmıştı. Osmanlı-Rus Ticaret Antlaşması 23 Temmuz 1783 tarihinde I. Abdülhamit tarafından imzalanmış¹⁷ ve 19 Eylül 1783'te teati edildikten sonra yürürlüğe girmişti.

1783 Tarihli Osmanlı-Rus Ticaret Antlaşması'na göre Rus tüccarları ve gemileri ticarî amaçlı olarak Karadeniz, Akdeniz ve limanlarda serbestçe dolaşabilecek ve ticaret yapabilecekti. Rus tüccarları, İngiliz ve Fransız tüccarları ile aynı haklara sahip olacak ve Osmanlı Devleti'ne %3 gümrük vergisi verecekti. Osmanlı yetkilileri Rus gemilerinin üçüncü bir devlete zahire ve mal götürmeleri durumunda buna engel olmayacaklardı. Bu antlaşmaya göre ayrıca Rus tüccarları İstanbul, İzmir ve İskenderiye dışındaki bütün yerlerden ipek, pirinç, Yemen kahvesi ve zeytinyağı satın alabilecekti. Osmanlı ülkesinde ticaret yapan Rus tacirlerin kendi aralarındaki adli davalara ise Rus elçilik ve

¹⁵Kuzucu, "Osmanlı-Rus Ticari İlişkilerinin Seyri", s. 68-69.

¹⁶Tukin, *Boğazlar Meselesi*, s. 52-53.

¹⁷Kuzucu, "Osmanlı-Rus Ticari İlişkilerinin Seyri", s. 70.

konsoloslukları bakacaktı¹⁸. Ruslar bu antlaşma ile artık Osmanlı topraklarında istedikleri şartlar çerçevesinde ticaret yapmaya başlamışlardı.

1774-1787 yılları arasında Karadeniz'e geçiş yapan Rus ticaret gemilerinin sayısı 445'e ulaşmıştır. Bu zaman içerisinde Rus tüccarlarının mal taşımak amacıyla istifade ettiği Osmanlı gemisi sayısı yalnızca 38'dir. Rus tüccarları 1783-1787 yılları arasında başta Osmanlı Akdeniz limanlarından ve İstanbul'dan olmak üzere Fransa, İngiltere, Venedik ve Malta'dan satın aldığı emtia ve eşyayı ülkelerine taşımaktaydı. Rus tüccarlarının satın aldığı yiyecek maddeleri arasında zeytin, zeytinyağı, sirke, ham sirke, limon, limon suyu, portakal, hamr, incir, üzüm, kuru yemiş, hurma, pirinç, badem, şekerleme, tuz, Frenk ve Yemen kahvesi vb. yiyecekler sayılabilir. Yine aynı dönemde satın aldığı eşya çeşitleri ise şu şekildedir: Boya, sabun, sünger, pamuk, pamuk ipliği, ipekli giyecekler, kına, Venedik aynası ve mermer¹⁹. Bu dönemde Rus tüccarlarının Rusya'dan getirdiği mallara örnek olarak ise demir, havyar, keten, bal mumu ve keçe verilebilir²⁰.

1787-1792 yılları arasında meydana gelen Osmanlı-Rus savaşı, 10 Ocak 1792 tarihinde imzalanan Yaş Antlaşması ile sonuçlanmıştı. Diğer antlaşmalarda olduğu gibi bu antlaşmada da ticarî hükümler bulunmaktaydı. Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti, Rusların Akdeniz ticaretinde yaşadığı en önemli sorun olan Garp Ocakları (Cezayir, Tunus ve Trablusgarp) korsanlarının faaliyetlerine engel olmayı, engel olamazsa da Rus tüccarlarının zararını tazmin etmeyi taahhüt etmekteydi²¹. Böylece Rusya bu savaş sayesinde de Osmanlı Devleti'nden bir ticari imtiyaz koparmayı başarmıştı.

Karadeniz'deki ticaret şartlarını devamlı kendi lehine kullanan Rusya, ticaret kapasitesini artırmak için 1778'de Dinyeper ağzında

¹⁸ Osman Köse, *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s. 186.

¹⁹Bostan, "Rusya'nın Karadeniz'de Ticarete Başlaması", s. 369-371

²⁰Köse, *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması*, s. 180.

²¹Kuzucu, "Osmanlı-Rus Ticari İlişkilerinin Seyri", s.80-81.

Kherson şehrini kurmuş²², başta Azak ve Kefe bölgesi olmak üzere Karadeniz kıyılarına başkaca şehir ve limanlar inşa etmiştir. Ancak bu limanların Rus ticareti açısından yeterli gelmemesi üzerine, II. Katerina bu eksikliği gidermek için Hocabey yakınlarında Odessa limanını inşa ettirmiş²³. Rusya'nın Karadeniz'i ticaret açısından bu kadar aktif kullanması üzerine Fransa ve İngiltere harekete geçerek Karadeniz'de serbest ticaret yapma imtiyazını elde ettiler. İlerleyen yıllarda Danimarka ve İspanya gibi diğer Avrupa ülkelerine de bu imtiyazlar verildi. Böylece Karadeniz uluslararası ticarete açılmış oldu²⁴.

Rus tüccarlarının Osmanlı topraklarındaki ticarî faaliyetleri XIX. yüzyılın başlarında da hızlı bir şekilde devam etmesine rağmen²⁵, 1806-1812 yılları arasında cereyan eden Osmanlı-Rus Savaşı boyunca iki devlet arasındaki ticaret durma noktasına gelmiştir. Savaş sonunda imzalanan Bükreş Antlaşması ile Ruslar, Tuna nehrini kullanabilme ve diğer bazı konularda ticari imtiyazlarını sürdürme hakkına sahip olmuşlardır²⁶. Osmanlı Devleti ile Rusya arasında bu kez 7 Ekim 1826 tarihinde 8 maddeden oluşan Akkırman Antlaşması imzalandı. Osmanlı Devleti'ne savaşız olarak kabul ettirilen bu antlaşmanın yedinci maddesinde ticaret gemileri ile ilgili mevcut hükümler değiştirilmişti. Antlaşmanın dördüncü maddesi ile de Rusların Karadeniz'deki ticari hakları diğer devletlere karşı korunmuştur²⁷.

²² Mesut Karakulak, *Rus Vapur ve Ticaret Kumpanyası (ROPİT) ve Osmanlı Rus Ticari İlişkileri (1856-1914)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2017, s. 9-10

²³ Mesut Karakulak, "Hocabey'den Odessa'ya Bir Limanın Gelişimi", OÜSBAD, S.12, Temmuz 2015, ss. 288-318. Rusya'nın Karadeniz limanlarından yaptığı dış ticaretin değeri ruble olarak şu şekildedir: Taygan 857.920, Gözleve 277.987, Özi 267.999, Odessa 150.085, Kefe 89.541 Kerson 69.702, Sivastopol 65.609, Nikolayev 53.336 Kerç 18.565 Yenikale 14.211 ve Ovidiopol 9.826. Bkz. Yasemin Nemlioğlu, "18. Yüzyılda Karadeniz'de Rus Deniz Ticareti ve Osmanlı Devleti'ne Etkileri", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 2017 (12/23), s. 98.

²⁴ İdris Bostan, "İzn-i Sefine Defterleri ve Karadeniz'de Rusya ile Ticaret Yapan Devlet-i Aliyye Tüccarları" *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*", 4. Baskı, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, s. 326.

²⁵ Murat Fidan, *XIX. Yüzyılda Osmanlı-Rusya Ticari Münasebetleri*, Basılmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2002, s. 77-96.

²⁶ Karakulak, *Rus Vapur ve Ticaret Kumpanyası*, s. 11.

²⁷ Tukin, *Boğazlar Meselesi*, s. 130.

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 1828-1829 yılları arasında yeni bir savaş yaşandı. Bu savaşta Osmanlı Devleti Rusya karşısında ezici bir yenilgi aldı. Savaştan sonra imzalanan 14 Eylül 1829 tarihli Edirne Antlaşması'nın yedinci maddesi ticarî meselelerle alakalıydı. Bu madde, hem Rusya-Osmanlı arasında hem de Osmanlı sınırları dâhilinde serbest ticaret yapma konusunda daha önceden Ruslara verilmiş olan imtiyazı devam ettiriyordu. Ayrıca Rusya memleketlerinden gelen buğday serbestçe nakledilecek ve Karadeniz ticaretine hiçbir engel çıkarılmayacaktı. Yine aynı maddeye göre Karadeniz-Akdeniz arasında giden ya da gelen boş ya da yüklü Rus ticaret gemileri tamamen serbest olacaklar ve bunun yanında Osmanlı Devleti ile barış halinde olan diğer devletlerin ticaret gemilerinin boş ya da dolu olarak Rusya iskelelerine gitmeleri ve gelmeleri konusunda da tam serbestlik sağlanacaktı²⁸. Edirne Antlaşması ile artık Karadeniz bir Türk-Rus denizi olmaktan çıkmış, ticaret ile uğraşan bütün devletlerin ticaret gemilerine açık olacak şekilde uluslararası bir deniz haline gelmişti²⁹.

Osmanlı Devleti'nde ise iç sarsıntılar devam etmekteydi. Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa bir süreden beri isyan halindeydi ve Osmanlı Devleti bu isyanı bastırmakta güçlük çekmekteydi. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, Rusya ile ittifak yapmak zorunda kalmıştı. Bu ittifakın bir parçası olarak 1833 yılında imzalanan Hünkâr İskeleyi Antlaşması ile Ruslar, Osmanlı pazarlarında neredeyse egemen devlet durumuna gelmiştir³⁰. Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti adeta Rusya'nın himayesi altına giriyordu. Ancak bu antlaşma Fransa ve İngiltere'nin Osmanlı Devleti ile ticarî ilişkilerine büyük zarar verecekti. Bu nedenle bu devletlerin şiddetli tepkileri üzerine Osmanlı Devleti bu antlaşmayı yürürlüğe koyamamıştır³¹.

Bu arada Rus tüccarlarının Osmanlı topraklarındaki ticareti ile ilgili istatistiki bilgiler vermek yerinde olacaktır. 1800-1838 yılları arasında Rus ürünleri taşıyan Rus gemileri boğazlardan 7.961 defa geçiş

²⁸ Fidan, *XIX. Yüzyılda Osmanlı-Rusya Ticari Münasebetleri*, s. 64.

²⁹ Tukin, *Boğazlar Meselesi*, s. 131.

³⁰ Karakulak, *Rus Vapur ve Ticaret Kumpanyası*, s. 12.

³¹ Murat Fidan, "Osmanlı-Rusya Ticari Rekabetinin İki Devlet Arasında Yapılan Antlaşmalara Yansıması", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Sayı: 44, İstanbul 2006, s. 83.

yapmıştır. 1800 yılından 1806 yılına kadar boğazlardan geçen Rus gemilerinin sayısı sürekli artış göstermiştir. 1800 yılında 111 gemi, 1801 yılında 206 gemi, 1802 yılında 354 gemi 1803 yılında 399 gemi, 1804 yılında 463 gemi, 1805 yılında 563 gemi boğazlardan geçerken bu rakam 1806 yılında 245'e düşmüş ve savaş dönemleri olan 1806-1811 yılları arasında tek bir tane Rus gemisi boğazlardan geçmemiştir. 1812 yılında barış antlaşması imzalandıktan sonra 26 Rus gemisi boğazlardan geçmiş ve bu sayı 1818'e kadar yine sürekli artmıştır. Hatta 1817'de rakam 900'ü bulmuştur. Yunan isyanı sırasındaki sorunlar nedeniyle Rus gemisi geçişi 1818-1822 tarihleri arasında yine neredeyse hiç olmamışken, 1823-1827 tarihleri arasında yıllık ortalama 300 civarında geçiş yapılmış, savaş dönemi olan 1828-1829'da yine durma noktasına gelmiştir. 1830'dan itibaren ise normalin biraz üstünde (yıllık ortalama 450 civarında) bir seyir yakalanmıştır. Ancak 1833 yılından 1838 yılına kadar ise ortalamanın çok altında (yıllık ortalama 50 civarında) boğazlardan Rus gemisi geçişi olmuştur³². İki devlet arasındaki diplomatik ilişkilerin iyi olduğu dönemlerde ticari ilişkilerin de iyi olduğu, savaş veya başka sebeplerle diplomatik ilişkilerin bozulduğu dönemlerde ise ticari ilişkilerin de durma noktasına geldiği çok açık bir şekilde görülmektedir.

İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında 16 Ağustos 1838 yılında imzalanan Balta Limanı Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nin gümrük vergilerinin oranları değiştirilmişti. Daha önce hem ihracat hem ithalat üzerinden %3 oranında gümrük vergisi alınırken, yerli ve yabancı tüccarlar mallarını devletin sınırları içerisinde bir yerden diğer bir yere naklederken %8 oranında bir iç gümrük vergisi ödemek zorundaydı³³. Balta Limanı Antlaşması, ihracat mallarından alınan vergileri %12'ye çıkarırken, ithal malları ve transit mallarından alınan vergileri %3, ithalatçıların ödeyeceği dâhili gümrükleri ise %2 olarak belirlemekteydi³⁴. Bunun dışında yine bu antlaşmaya göre yerli

³²Fidan, XIX. Yüzyılda Osmanlı-Rusya Ticari Münasebetleri, s. 134.

³³Şevket Pamuk, *Osmanlı-Türkiye İktisadî Tarihi (1500-1914)*, 2. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1990, s. 164-165.

³⁴Donald Quataert, "19. Yüzyıla Genel Bakış: İslahatlar Devri 1812-1914", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1600-1914*, C. 2, edit. Halil İnalçık ve Donald Quataert, çev. Süphan Andıç, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 945. Balta Limanı Antlaşması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mübahat S. Kütükoğlu, *Balta Limanı'na*

tüccarlar iç gümrük vergilerini ödemeye devam ederken, yabancı tüccarlara bu husus uygulanmayacaktı. Bu suretle yabancı tüccarlar ciddi bir ayrıcalığa sahip olmaktadır³⁵.

Balta Limanı Antlaşması'ndaki kazanımlarına rağmen İngilizler, 1783 yılındaki ticaret antlaşması ve diğer antlaşmalar uyarınca Rus tüccarlarının Osmanlı Devleti'ne daha az gümrük vergisi ödemesini, kendi tüccarları açısından dezavantajlı bulmaktaydı. Bu nedenle İngilizlerin ve diğer Avrupa devletlerinin çabaları sonucunda Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 1846 yılında yeni bir Ticaret Antlaşması imzalanmıştı. Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti sınırları içinde Rus tüccarların vermekle yükümlü olduğu gümrük vergileri ile diğer devletlerin tüccarlarının vermekle yükümlü olduğu gümrük vergileri eşitlenmiştir³⁶.

Osmanlı Devleti ve Rusya 1853 yılında yine savaşa tutuştu. İngiltere, Fransa ve Sardinya Krallığı'nın Osmanlı Devleti'ne yardım etmesi neticesinde Rusya, Kırım Savaşı olarak da anılan bu savaştan yenilgiyle ayrıldı. Savaştan sonra 1856 yılında imzalanan Paris Antlaşması, Rusya'nın sadece Karadeniz'deki donanmasına değil, aynı zamanda ticaret filosuna da sınırlamalar getirmişti. Bunun yanında yine bu savaş sırasında Osmanlı Devleti, Fransa ve İngiltere'den aldığı dış borçlarla Avrupa finans kapitalinin kontrolü altına girmiş ve bu ülkeler devletin dış ticaretine de ambargo koymuşlardır³⁷. Bu savaş ile Rusya'nın Osmanlı ticareti üzerindeki etkisinin azaldığı görülmektedir.

Kırım Savaşı'ndan sonra yapılan müzakereler neticesinde Osmanlı Devleti, hem İngiltere hem de Fransa ile yeni birer ticaret antlaşması imzalamıştır. Osmanlı Devleti bu antlaşmaların bir benzeri olarak 1862 yılında Rusya ile de bir Ticaret Antlaşması imzalamıştır. 21 maddeden oluşan bu antlaşma ile 1783 tarihli Ticaret Antlaşması, 1829 tarihli Edirne Antlaşması (7. maddesi) ve 1846 tarihli Ticaret Antlaşması ile

---

Giden Yol Osmanlı İngiliz İktisadi Münasebetleri (1580-1850), Türk Tarih Kurumu, Ankara 2013, s. 119-147.

³⁵ Pamuk, *Osmanlı-Türkiye İktisadî Tarihi*, s. 164-165.

³⁶ Fidan, "Osmanlı-Rusya Ticari Rekabeti", s. 86.

³⁷ Haydar Kazgan, "Tarih Boyunca Osmanlı-Rus Ticareti ve Sanayi Devrimi Ülkelerinin Ticaret Politikaları", *Dünden Bugüne Türkiye ve Rusya Politik, Ekonomik ve Kültürel İlişkiler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003, s.38- 40.

tespit edilen maddelerin yürürlükte olduğu tescil edilmiştir. Bunun dışında Rus tüccarları barut, top, askerî silah ve mühimmat dışında olmak kaydıyla her türlü ziraat ürünleri ve mamul eşya için Osmanlı tebaası tüccarlarının ödediği vergileri ödeyerek alım-satım ve ithalat yapabilecekti. Bu antlaşmaya göre ayrıca Rus tüccarları ihraç için aldığı ürün için %8 vergi verecek, ancak %8 vergi her yıl birer puan düşürülerek yedi yıl sonunda %1'e indirilecekti³⁸. Bu antlaşma bir bakıma o yıllarda tüm dünyada hâkim olan "serbest ticaret" ilkelerini de yansıtmaktaydı³⁹.

Rus tüccarları 1783'ten itibaren Osmanlı topraklarında kara yolu ile de ticaret yapmaktaydı. Bunun için Osmanlı Devleti tarafından Rus tüccarların izin belgesi/mürur kâğıdı verilmekteydi. Osmanlı Devleti'nde ticaret yapmak için 1800-1806 yılları arasında 1329, 1812-1818 yılları arasında 480, 1823-1827 yılları arasında 337, 1829-1836 yılları arasında 258, 1846-1856 yılları arasında 66, 1860-1864 yılları arasında 28 Rus tacirine izin belgesi/mürur kâğıdı verilmiştir. Yani 1800-1864 tarihleri arasında Osmanlı topraklarında ticaret yapmak için toplam 2.498 Rus tacirine izin verilmiştir⁴⁰.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya ihraç ettiği ürünler değişik türdeki tarım ürünleri, hammaddeler ve yarı-mamul mallara dayanmaktaydı. Bunlar arasında taze sebze ve meyveler, kurutulmuş meyveler, çekirdekli meyveler, fındık, tütün, bitki yağı, baharat, tabakhane mamulleri, deri ve el sanatı ürünleri vardı. Osmanlı Devleti'nin Rusya'dan ithal ettiği ürünler arasında ise fiyatları uygun olması nedeniyle daha çok hububat (buğday, çavdar, arpa, yulaf, mısır) olmak üzere un, peynir, tereyağı, hayvan yağı, ispirto, şeker, kereste, havyar, balık ve deri yer almaktaydı⁴¹.

1862 Ticaret Antlaşması'nın 1882 yılında süresi dolması üzerine, yeni bir Ticaret Antlaşması'nın yapılması için Osmanlı ve Rus yetkilileri arasında müzakereler yapılmış, ancak bir neticeye varılamamıştır. İki devlet arasındaki gümrük tarifesi ve vergileri 1907'de artırılarak %11'e

³⁸Fidan, "Osmanlı-Rusya Ticari Rekabeti", s. 86.

³⁹SergeiM. Ivanov, "Osmanlı-Rus Ticareti", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 14, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 264.

⁴⁰Fidan, *XIX. Yüzyılda Osmanlı-Rusya Ticari Münasebetleri*, s. 204-210.

⁴¹Ivanov, "Osmanlı-Rus Ticareti", 265.

çıkarılmıştır. I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti gümrük vergi oranlarını tek taraflı olarak sırasıyla Eylül 1914'de %15'e, Mayıs 1915'de %30'a çıkarmıştır. Ekim 1915'de ise yabancıların ticarî imtiyazları tamamen lağvedilmiştir⁴².

Osmanlı Rus ticaret ilişkilerinin yansıdığı kaynaklardan biri de Alamet-i Farika Defterleridir. Osmanlı Devleti'nde ve Türkiye Cumhuriyeti'nde marka tescili yaptıran şirketlerin bilgilerinin kaydedildiği bu defterlerde Rus markalarına da rastlanmaktadır. Osmanlı Devleti'nde marka tescili işlemleri, 1871 yılında kabul edilen "Eşya-yı Ticariyyeye ve Alamet-i Farikalara Dair Nizamname" ile başlamış ve Cumhuriyet'in ilanından sonra da uygulama sürdürülmüştür⁴³. İlk nizamnamenin yürürlüğe girmesi ile birlikte, Osmanlı topraklarında faaliyet gösteren ticari kuruluşlar ürünlerini, markalarını, logolarını ve ambalaj numunelerini, imalat yeri, satış temsilcisi ve adres bilgilerini içerecek şekilde Ticaret Nezareti tarafından tutulan Alamet-i Farika Defterlerine kaydettirmişlerdir⁴⁴. Bu tescillerde adı geçen ticari ürünün içeriği ve özellikleri hakkında genel bilgiler verilmiş ve ürünün benzerlerinden ayırt edilmesini sağlamıştır. 1888 yılında yürürlüğe giren "Fabrikalar Mamulâtı ile Eşyayı Ticariyyeye Mahsus Alamet-i Farikalara Dair Nizamname" ile marka tescili daha kapsamlı hale gelmiştir⁴⁵. Bu nizamname 3 Mart 1965 tarihli ve 551 sayılı Markalar Kanunu'nun kabulüne kadar yürürlükte kalmıştır⁴⁶.

Rusya merkezli şirketler ve Osmanlı Devleti'nde yaşayan Rus vatandaşları, mevcut veriler ışığında 1891 yılından itibaren 1871 tarihli Alamet-i Farika kanunundan faydalanmaya başlamış ve ürünlerini tescil ettirmişlerdir. Günümüze kadar ulaşan Alamet-i Farika defterlerine

⁴²Fidan, "Osmanlı-Rusya Ticari Rekabeti", s. 87-88.

⁴³ Ahmet Kala, *Alamet-i Farika'dan Markaya*, Derleyen İrfan İnce, Türk Patent Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2009.

⁴⁴ Haydar Arseven, "Alâmeti Farika Hakkının Mahiyeti, Gayri Kanunî Rekabetle Münasebeti ve Doğumu", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, c.16 sayı: 3-4, 1950, s. 822-893.

⁴⁵ Tolga Akay, "Osmanlı Devleti'nde Arma-i Osmânî ve Tuğrâ-yi Hümâyûn'un Alâmet-i Farika Olarak Kullanımı", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 1, sayı: 9, Kars, 2012, s. 1-15.

⁴⁶ Ahmet Kala, *İhtira Beratı'ndan Patent'e, Alamet-i Farika'dan Marka'ya: Türk Sınai Mülkiyet Hakları Tarihi*, Türk Patent Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2008.

göre, Rus vatandaşları tarafından Osmanlı Devleti'nde tescil ettirildiği tespit edilen ilk ürünler gaz ve benzindir. 1 Haziran 1891 tarihli tescil kaydına göre Batum merkezli Nakat Kasabyan Dolam Dandar adlı bir Rus şirketi gaz ve benzin mamulleri için 2 adet marka tescil işlemi yapmıştır. Bu tarihten itibaren 20 Aralık 1930 tarihine kadar geçen yaklaşık 39 yıllık süre içerisinde 19 Rus şirketi markalarını Osmanlı pazarı için tescil ettirmişlerdir. Alamet-i Farika defterinin 1931 yılından itibaren ortadan kalkması nedeniyle bu tarihten sonra marka tescili yapan firmalar bu araştırmanın dışında tutulmuştur.

Bu çerçevede içerisinde araştırmaya konu olan veri seti, Türk Patent Enstitüsü Kütüphanesi'nde bulunan on beş marka sicil defterinin ilgili yılları kapsayan kayıtlardan elde edilmiştir⁴⁷. Kütüphane koleksiyonunda mevcut olmayan eksik defterler de bulunmaktadır. Bu nedenle analize konu edilen kayıtlar, Rus markaları ile ilgili tüm tescil işlemlerini kapsamayabilir. Eksik defterlerde bu döneme ait kayıtların da bulunması muhtemeldir. Analize uygun hale getirilmesi amacıyla Alamet-i Farika defterlerindeki tüm verilerin transkripsiyonu yapılmıştır. Veriler marka adı, marka logosu, ambalaj örneği, temsilci ismi, tescil tarihi, işletmenin yeri, ürünün cinsi bilgilerini içermektedir. Verilerin analizinde, doküman analizi yöntemine başvurulmuştur.

Yapılan analiz neticesinde, Rusya merkezli şirketlerin veya Rus vatandaşlarının Osmanlı Devleti'nde tescil ettirdikleri marka sayısı 19'dir. Analiz sırasında kullanılacak veriler arasında ürün, marka vaz ve teslim yılı, sahiplik, vekil, adres, kaç tescil yapıldığı ve tescil için harcanan tutar bilgileri bulunmaktadır. Bununla birlikte, her marka tescilinde her bilginin bulunmadığı göz önüne alınarak tescil edilen bu 19 marka 2 temel analize tabi tutulmuştur.

Analizlerden ilki markaların sektörel dağılımlarıdır. Kayıtların her birinde marka isminin yer almadığı görülmüştür. Bazı kayıtlar, marka adı, ürün çeşidi ve logo bilgilerini içerse de, tüm kayıtlar esas alındığında ağırlıklı olarak ürün bilgisinin defterlere işlenmiş olduğu tespit edilmiştir. Tescil edilen Rus markaları arasında başı çeken sektörün sigara kâğıdı olduğu tespit edilmiştir. Bu sektörden toplam 5

⁴⁷ Alamet-i Farika Defterleri, (1891-1931), Türk Patent Enstitüsü Kütüphanesi Koleksiyonu.

marka tescili yapıldığı görülmektedir. Rus vatandaşlarının sigara kâğıdının ardından ikinci en çok marka tescili yaptıkları sektör ise konfeksiyon sektörüdür. Bu sektörden dikiş tireleri, iplikler ve kumaşlarda kullanılmak üzere 4 marka tescil kaydı yapılmıştır. Kauçuk ve plastik mamulleri sektörlerinde ise 3 marka kaydı yapılmıştır. Bu sektörde muşambalar, galoşlar, oyun levazımı, otomobil ve bisiklet levazımı, ayakkabı malzemeleri ve plastik alet-edevat için marka tescili yapılmıştır. Bu sektörleri 2'şer marka tesciliyle fosil yakıtlar, ayakkabı ve kozmetik sektörleri takip etmektedir. Fosil yakıt sektöründe petrol, gaz ve benzin ve mamulleri kaydedilirken, ayakkabı sektöründe, kunduralar ve ayakkabı imal malzemeleri, itriyat sektöründe ise kremler, pudralar ve tuvalet suları (parfüm) tescil edilmiştir. Dikiş ve triko makineleri sektöründe ise 1 marka kaydı yapılmıştır. Aşağıdaki tabloda, ürünlerin sektörlere göre dağılımı görülmektedir.

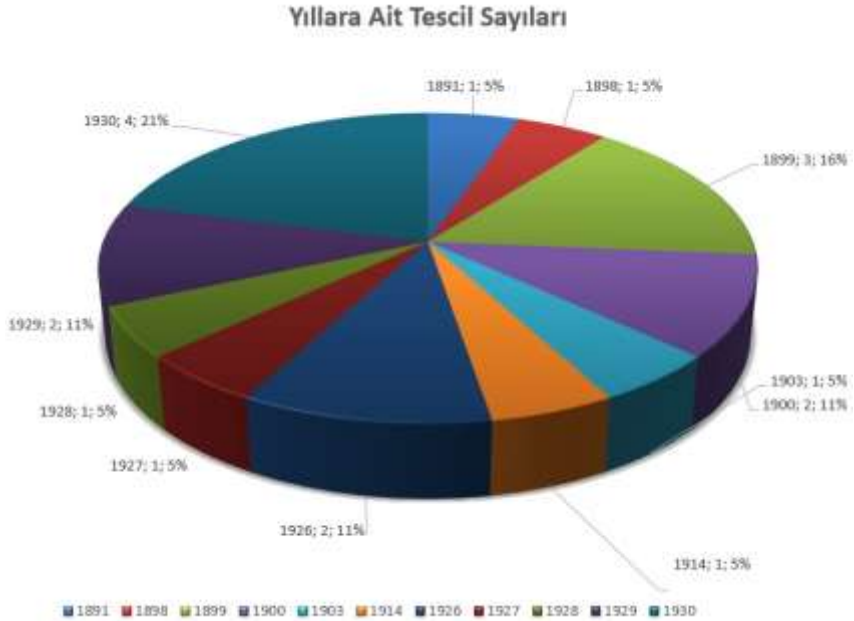
Şekil 1: Tescillerin Ürün Gruplarına Göre Dağılımı

İkinci analiz ise marka tescillerinin yıllara göre dağılımlarıdır. Analize konu olan 19 markanın tescil kayıtları Rumî 1307/1891 tarihinde

başlamakta ve Miladi 1930 yılında sonlanmaktadır. Tarih birliği sağlanabilmesi ve analizin tek bir takvim sistemi üzerinden yürütülebilmesi için Rumî tarihle kaydı yapılan markaların vaz' tarihleri Miladi takvime çevrilmiştir. Mevcut defterlere göre Ruslar tarafından yapılan ilk marka tescil kaydı bu çerçevede 1891 olarak gerçekleşmiştir. En çok marka tescilinin yapıldığı yıl, 4 marka ile 1930 yılıdır ve onu 3 marka ile 1899 yılı takip etmektedir. 1900, 1926 ve 1929 yıllarında ise ikişer marka tescili yapılmıştır. Birer marka tescilinin olduğu yıllar ise 1891, 1898, 1903, 1914, 1927 ve 1928 yıllarıdır. Tescil edilen Rus markalarının yıllara göre dağılımı aşağıda sunulmaktadır.

Şekil 2: Yıllara Ait Tescil Sayıları

Rusya merkezli şirketler ve Rus vatandaşları tarafından Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'nde kaydı yapılan markalar, marka kayıt tarihleri ve tescil ettirdikleri ürünlere ilişkin liste aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 1: Türkiye'de Tescil Ettirilen Rus Markaları

Marka Adı	Tescil Edilen Ürünler	Tescil Tarihi
Nakat Kasabyan Dolam Dandar Rus Şirketi	Petrol ve gaz	1891
Nephtesyndicat	Gaz ve benzin	1928
Marka adı yok	Sigara Kâğıdı	1898
Orosdi Back	Sigara Kâğıdı	1899
Orosdi Back	Sigara Kâğıdı	1899
Lazari Kolas	Sigara Kâğıdı	1899
Marka adı yok	Sigara Kâğıdı	1900
Russian French India Rubber Works	Ayakkabı ve galoş	1899
C.C.C.P. Mockba	Ayakkabı ve ayakkabı parçaları	1926
Rusça sembol	Dikiş ve triko makineleri	1930
Rusça İsim	Sabun, krem, tuvalet suyu gibi kozmetik ürünleri	1930
Rusma Bato	Pudralar	1930
Marka adı yok	Kumaşlar	1927
Leningrad Textil	Dikiş tireleri, iplikler	1929
Leningrad Textil Nitok	Dikiş tireleri, iplikler	1929
Leningrad Textil	Tireler, ipek ve elyaf mamülleri	1930
Russian American India Rubber Company	Plastik mamülleri	1903
Societ des Fabriques Ruses-Françaises "Prowopnik"/ Columb	Kauçuk mamülleri	1914
C.C.C.P. Mockba	Kauçuk-plastik ürünleri	1928

Sonuç

II. Mehmet döneminde başlayan Osmanlı-Rus ticarî ilişkilerini yönlendiren unsur Rusya'nın girişimleri olmuştur. Rusya, 1492 yılında olduğu gibi, Osmanlı ülkesinde ticaret yapabilmek için XVII. yüzyıl başlarına kadar askerî ve siyasî yönden güçlenene kadar diplomatik araçları kullanmıştır. XVIII. yüzyıl ortalarına doğru sınırlı ticarî

imtiyazlara sahip Rusya, askerî ve siyasî olarak gücünü Osmanlı Devleti'ne tartışmasız olarak kabul ettirdiği 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile ilk kez kendi gemileri ile Karadeniz Akdeniz'de ticaret yapabilme hakkına sahip olmuştur. Bu tarihten itibaren de Osmanlı Devleti'ne karşı her yendiği savaştan sonra yeni birtakım ticarî imtiyazlar elde etmiştir. Rusya açısından 1829 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra imzalanan Edirne Antlaşması'nın yedinci maddesi ile kazandığı ticarî hakların önemi büyüktür. Bu tarihten sonra iki ülke arasında imzalanan Hünkâr İskelesi Antlaşması ve 1846 ile 1862 tarihli Osmanlı-Rus Ticaret Antlaşmaları ile Rus tüccarları, Osmanlı ülkesinde tam bir ticarî serbestliğe kavuşmuştu. İşte bu noktada diğer ülke vatandaşları gibi Rus şirketleri de ürünlerini Osmanlı Devleti'nin ilgili kurumlarına tescil ettirmeye başlamışlardır.

Osmanlı Devleti'nin modernleşme hamlelerinden biri sayılabilecek marka tescili uygulamalarında, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerindeki Rus markalarının izlerini süren bu araştırmada, Alamet-i Farika defter kayıtları incelemeye konu edilmiştir. Rusya merkezli şirketlere veya Rus vatandaşlarına ait tespit edilen 19 marka, iki farklı analize tabi tutulmuştur. Bununla birlikte bu analiz sadece günümüze ulaşmış olan 15 Alamet-i Farika defteri üzerinden yapılmıştır. Günümüze ulaşmayan pek çok defter olduğu tahmin edilmektedir. Bu defterlerde de Rus markalarına rastlanabileceği ve bu sayının daha da artabileceği göz önüne alınmalıdır.

Tescil edilen ürün grupları ele alındığında, markaların % 27'sinin sigara kâğıdı kaplarına yapıştırılmaya yönelik olduğu görülmektedir. Rusların en çok ürün tescil ettirdiği ikinci alan ise konfeksiyon ürünleridir. Bu sektörle ilişkili olarak, dikiş ve triko makineleri, kumaşlar, ayakkabılar, iplikler ve tireler için marka tescili yapıldığı tespit edilmiştir. Sanayi ve hammadde ürünleri üreten firmalar da yine Türkiye'de marka tescilleri yapmışlardır. Bu alanda hem kauçuk, plastik, lastik, petrol, benzin ve gaz gibi hammadde ürünleri hem de krem, parfüm ve pudra gibi kozmetik ürünlerinin tescil edildikleri tespit edilmiştir.

Kaynakça

Alamet-i Farika Defterleri, (1891-1931), Türk Patent Enstitüsü Kütüphanesi Koleksiyonu.

Akay, Tolga, "Osmanlı Devleti'nde Arma-i Osmânî ve Tuğrâ-yi Hümâyûn'un Alâmet-i Farika Olarak Kullanımı", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 1, sayı: 9, Kars, 2012, s. 1-15.

Arseven, Haydar, "Alâmeti Farika Hakkının Mahiyeti, Gayrı Kanunî Rekabetle Münasebeti ve Doğumu", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, c.16 sayı: 3-4, 1950, s. 822-893.

Aygün, Necmettin, *Karadeniz'den Osmanlı Ekonomisine Bakış*, C. II, Trabzon ve Sanayi Odası, Ankara 2016.

Beydilli, Kemal, "Karadeniz'in Kapallılığı Karşısında Avrupa Küçük Devletleri ve Miri Ticaret Teşebbüsü", *Bellekten*, C. LV, Sayı: 214, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1991, ss. 687-757.

Bostan, İdris, "İzn-i Sefine Defterleri ve Karadeniz'de Rusya ile Ticaret Yapan Devlet-i Aliyye Tüccarları", *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*", 4. Baskı, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, ss. 325-353.

Bostan, İdris, "Rusya'nın Karadeniz'de Ticarete Başlaması ve Osmanlı İmparatorluğu, 1700-1787", *Bellekten*, Cilt: LIX, Sayı: 225, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1995, ss. 353-394.

Fidan, Murat, "Osmanlı-Rusya Ticari Rekabetinin İki Devlet Arasında Yapılan Antlaşmalara Yansıması", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Sayı: 44, İstanbul 2006, ss. 65-122.

Fidan, Murat, *XIX. Yüzyılda Osmanlı-Rusya Ticari Münasebetleri*, Basılmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2002.

Ivanov, Sergei M., "Osmanlı-Rus Ticareti", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 14, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, ss. 264-269.

İnalçık, Halil, "Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei ve Don-Volga Kanalı Teşebbüsü (1569)", *Bellekten*, Cilt: XII, Sayı: 46, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1948, ss. 349-402.

Kala, Ahmet, *Alamet-i Farika'dan Markaya*, Derleyen İrfan İnce, Türk Patent Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2009.

Kala, Ahmet, *İhtira Beratı'ndan Patent'e, Alamet-i Farika'dan Marka'ya: Türk Sinaî Mülkiyet Hakları Tarihi*, Türk Patent Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2008.

Karakulak, Mesut, "Hocabey'den Odessa'ya Bir Limanın Gelişimi", *OÜSBAD*, S.12, Temmuz 2015, ss. 288-318.

Karakulak, Mesut, *Rus Vapur ve Ticaret Kumpanyası (ROPİT) ve Osmanlı Rus Ticari İlişkileri (1856-1914)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2017.

Kazgan, Haydar, "Tarih Boyunca Osmanlı-Rus Ticareti ve Sanayi Devrimi Ülkelerinin Ticaret Politikaları", *Dünden Bugüne Türkiye ve Rusya Politik, Ekonomik ve Kültürel İlişkiler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003, ss. 33-44.

Köse, Osman, *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006.

Kurat, Akdes Nimet, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara 1987.

Kurat, Akdes Nimet, *Türkiye ve Rusya*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

Kuzucu, Serhat, "Rusya Ahidname Defterine Göre XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Rus Ticari İlişkilerinin Seyri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 35/ S. 59, 2016, ss.63-83

Kütükoğlu, Mübahat S., *Balta Limanı'na Giden Yol Osmanlı İngiliz İktisadi Münasebetleri (1580-1850)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2013.

Nemlioğlu, Yasemin, "18. Yüzyılda Karadeniz'de Rus Deniz Ticareti ve Osmanlı Devleti'ne Etkileri", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 2017 (12/23), ss. 83-106.

Pamuk, Şevket, *Osmanlı-Türkiye İktisadî Tarihi (1500-1914)*, 2. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1990.

Quataert, Donald, "19. Yüzyıla Genel Bakış: İslahatlar Devri 1812-1914", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1600-1914*, C. 2, edit. Halil İnalçık ve Donald Quataert, çev. SüphanAndıç, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004, ss. 885-1051.

Tukin, Cemal, *Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1947.